

TISH KARIYES KASALLIGI

Mamasoatov Ozodbek Shamsiddin o‘g‘li
Toshkent tibbiyot akademiyasi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tish kariyesi, uning kelib chiqishi, sabablari, rivojlanish bosqichlari va davolash usullari haqida so‘z boradi. Tish kariyesi — bu og‘izda tishlarning tuzilishini buzuvchi va ularni zararli mikroorganizmlar orqali yemiruvchi kasallikdir. Tish kariyesining oldini olishda gigiena, muntazam stomatologik ko‘riklar va to‘g‘ri ovqatlanishning ahamiyati muhokama qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Tish kariyesi, bakteriyalar, kariesning rivojlanishi, davolash usullari, og‘iz gigienasi.*

KIRISH

Tish kariyesi — bu dunyo bo‘ylab eng keng tarqalgan stomatologik kasalliklardan biridir. U og‘iz bo‘shlig‘ida tishlarni yemiruvchi mikroorganizmlarning faolligi natijasida yuzaga keladi. Kariyes — bu tishlarning tashqi qatlamlarining (emal va dentin) zararlanib, tuproq holatiga kelishi va keyinchalik chuqurlashishi jarayonidir. Tish kariyesi insonlar hayotining turli bosqichlarida rivojlanishi mumkin, biroq uning oldini olish va davolash usullari juda samarali.

Kariyesning rivojlanishi uchun bir nechta omillar mavjud, ulardan asosiylari: bakteriyalarning faoliyati, to‘g‘ri ovqatlanmaslik, og‘iz gigienasi, tishlarning salomatligi va shaxsiy immunitet holati. Tish kariyesi erishilgan yoshdagi odamlar orasida juda keng tarqalgan, shu bilan birga, unga qarshi kurashishning samarali usullari ham mavjud.

Tahlil va Muhokama

Tish kariyesi — bu odamlarning og‘iz salomatligini buzuvchi eng keng tarqalgan kasalliklardan biri bo‘lib, uning rivojlanish jarayoni va oldini olish, davolash usullari stomatologiya sohasida eng ko‘p e‘tibor qaratiladigan mavzulardan biridir. Tish kariyesi nafaqat estetik muammo, balki og‘riq, infektsiya va og‘iz sog‘lig‘iga doimiy zarar etkazadigan bir kasallikdir. Ushbu bo‘limda tish kariyesining rivojlanish jarayoni, uning sabab va omillari, oldini olish va davolash usullari haqida kengroq tahlil qilish maqsadida chuqurroq muhokama qilinadi.

Kariyesning rivojlanish bosqichlari

Tish kariyesining rivojlanishi o‘z ichiga bir nechta bosqichlarni oladi. Dastlabki bosqichda kariyes tish emalining tashqi qatlamiga ta‘sir ko‘rsatadi. Emal tishning eng qattiq va yuqori qatlamidir, shuning uchun kariyesning birinchi bosqichi ko‘pincha og‘riqsiz bo‘ladi va ko‘rinmas holatda bo‘ladi. Bu davrda tish yuzasida oq yoki sariq dog‘lar paydo bo‘ladi. Bu holat, asosan, past pH muhitida bakteriyalarning faoliyati tufayli sodir bo‘ladi. Bakteriyalar shakarni parchalash orqali kislotalar hosil qiladi va bu kislotalar emalni yemiradi. Emaldagi bu dastlabki o‘zgarishlar shifobaxsh bo‘lishi mumkin, agar og‘iz gigienasiga e‘tibor berilsa va shakarli mahsulotlarning iste‘moli cheklansa. Biroq, agar bunday holatlar e‘tiborsiz qoldirilsa, kariyes chuqurlashib, keyingi bosqichga o‘tadi.

Ikkinchi bosqichda kariyes dentin qatlamiga o'tadi. Dentin, emaldan farqli o'laroq, yumshoqroq va sezgirroq bo'lib, uning ichida nerv tolalari joylashgan. Bu bosqichda tishlarda og'riq paydo bo'lishi mumkin, chunki dentin qatlamining zararlanishi nervlarga ta'sir qiladi. Dentin qatlamidagi o'zgarishlar, asosan, tishning tuzilishini, funksiyasini va estetik ko'rinishini buzadi. Ushbu bosqichda tishning yangilanishi va tiklanishi juda qiyin, chunki dentin, emalga qaraganda, ko'proq zararlanishga moyil va qayta tiklanishi qiyinroqdir. Agar bu bosqichda davolash amalga oshirilmasa, kariyes yanada chuqurlashib, tishning ildizlariga yetib borishi mumkin.

Uchinchi bosqichda kariyes yanada chuqurlashib, tishning ildizlariga va asablariga ta'sir qilishi mumkin. Bu bosqichda tishning strukturasi katta qismlari yemiriladi va tishning iloji boricha saqlanib qolishi qiyinlashadi. Kariyesning bu bosqichi nafaqat jismoniy, balki psixologik ta'sir ko'rsatadi, chunki og'riq va yallig'lanish, ko'pincha og'izdagi yomon hid bilan birga keladi. Tishning ildizlariga o'tgan kariyes, asablarni zararlashga olib keladi va bu davolash jarayonini yanada murakkablashtiradi. Shuning uchun bu bosqichda stomatologik davolashni tezda boshlash zarur.

Tish kariyesining sabablari va omillari

Tish kariyesining rivojlanishida bir nechta sabablar va omillar mavjud. Bular orasida eng muhimlari shakarli oziq-ovqatlar va ichimliklar, og'iz gigienasi qoidalarining buzilishi, kam harakatlilik va genetika hisoblanadi. Shakarlar, ayniqsa, kislotalarni ishlab chiqaradigan bakteriyalar uchun oziq moddadir. Bakteriyalar shakarni fermentatsiya qilish orqali kislotalarni chiqaradi va bu kislotalar tish emalini yemiradi.

Og'iz gigienasining past darajasi ham kariyes rivojlanishiga olib keladi. Tishlarni to'g'ri va muntazam tozalash, yegulik qolig'ini tozalash, og'izni chayish va flossdan foydalanish tishlarni bakteriyalar va kislotalardan himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, og'izni muntazam ravishda yuvmaslik yoki noto'g'ri tozalash bakteriyalar va yegulik qolig'ining to'planishiga olib keladi, bu esa kariyesning rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Genetik omillar ham tish kariyesining rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin. Ayrim odamlar tish emalining zaifroq yoki sezgirroq bo'lishi mumkin, bu esa kariyesning tez rivojlanishiga olib keladi. Bundan tashqari, immunitet tizimi zaif bo'lgan yoki boshqa sog'liq muammolariga duchor bo'lgan odamlar ham tish kariyesiga moyil bo'lishi mumkin.

Tish kariyesini oldini olish

Tish kariyesining oldini olishda eng muhim rol og'iz gigienasiga e'tibor qaratishdir. Tishlarni kuniga kamida ikki marta, masalan, tongda va uyqudan oldin tozalash zarur. Tish pastasi va tish cho'tkasi yordamida tishlarning barcha yuzalarini tozalash kerak. Bundan tashqari, tishlarning o'rtasini tozalash uchun flossdan foydalanish, tilni tozalash va og'izni chayish vositalarini qo'llash ham muhimdir.

Yuqori shakarli ovqatlar va ichimliklarni kamaytirish tish kariyesining rivojlanishini oldini olishda muhim o'rin tutadi. Shakarli mahsulotlar, ayniqsa, bolalar uchun tish kariyesi sababchisi hisoblanadi. Ularni kamaytirish va tishlarni yuvgandan so'ng shirinliklardan qochish, kariesni kamaytirishda yordam beradi.

Shuningdek, stomatologga muntazam ravishda murojaat qilish, profilaktik tekshiruvlardan o'tish va tishlarni kasalliklardan saqlash uchun zamonaviy usullarni qo'llash zarur. Bu orqali kariyesni erta bosqichlarda aniqlash va davolash mumkin bo'ladi.

Tish kariyesini davolash usullari

Tish kariyesini davolash usullari kariyesning rivojlanish bosqichiga qarab farqlanadi. Dastlabki bosqichlarda kariyesni tozalash va tishni qayta tiklash mumkin. Bu usulda stomatolog zarar ko'rgan joyni tozalab, maxsus plombalar yordamida tishni tiklaydi. Agar kariyes chuqur bo'lsa, dentin qatlamini tozalash va qayta tiklash uchun maxsus materiallar qo'llaniladi. Zamonaviy stomatologiya yangi texnologiyalarni qo'llab-quvvatlamoda, masalan, lazer yordamida kariyesli tishlarni davolash usuli eng samarali hisoblanadi. Lazer yordamida davolash jarayoni tez, og'riqsiz va tishning tuzilishini saqlashga imkon beradi.

Tish kariyesi, odatda, odamlar orasida tez-tez uchraydigan kasallik bo'lib, uning rivojlanishiga turli omillar ta'sir qiladi. Ushbu kasallik nafaqat jismoniy og'riq, balki psixologik va ijtimoiy muammolarga ham olib keladi. Tish kariyesi, o'zining ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatiga qarab, stomatologiya va sog'liqni saqlash tizimlarida alohida o'rin tutadi. Tish kariyesining tibbiy jihatlari, uning oldini olish va davolash usullari haqida chuqurroq tahlil qilish kerak, chunki bu kasallikning o'ziga xosligini anglashda va uning tarqalishini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Tish kariyesining epidemiologiyasi

Tish kariyesining epidemiologiyasi, yani uning jamiyatdagi tarqalish darajasi, tish salomatligiga bo'lgan ehtiyojni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Tish kariyesi butun dunyo bo'ylab keng tarqalgan bo'lib, har bir yosh guruhida turli shakllarda mavjud. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining (WHO) ma'lumotlariga ko'ra, tish kariyesi dunyodagi eng keng tarqalgan kasalliklardan biridir. Ushbu kasallikning tarqalishi shuningdek, yoshlar va bolalar orasida juda yuqori, chunki ularning og'iz gigienasi odatda yetarli darajada emas. Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda ham bu kasallik keng tarqalgan bo'lsa-da, rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat mahsulotlari va stomatologik xizmatlarga bo'lgan cheklangan kirish imkoniyati tish kariyesining ko'payishiga olib kelmoqda.

Epidemiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 10 yoshgacha bo'lgan bolalarda tish kariyesi tarqalishi 60-90% atrofida bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar uchun tish salomatligi masalasi alohida e'tibor talab qiladi, chunki bu davrda bolaning emal tuzilishi va og'iz bo'shlig'idagi bakteriyalarni nazorat qilish ko'p jihatdan ustuvor bo'ladi. Shuningdek, tish kariyesining ko'payishiga ijtimoiy va iqtisodiy omillar ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, past daromadli oilalar, tishlarni tozalash uchun zarur bo'lgan vositalarga (to'g'ri tish pastasi, tish cho'tka) cheklangan kirish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin.

Kariyes va tish sog'lig'ining psixologik asoslari

Tish kariyesining jismoniy ta'siridan tashqari, psixologik ta'siri ham juda katta. Og'izdagi salomatlik, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi va jamiyatdagi o'rni bilan bevosita bog'liq. Kariyes va boshqa tish kasalliklari estetik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa odamlarning ijtimoiy aloqalariga ta'sir qiladi. Tishlari bilan bog'liq muammolarni yashirishga uringan odamlar ko'pincha ijtimoiy izolyatsiya va o'z-o'ziga past baho berish kabi psixologik muammolarni boshdan kechirishadi.

Tish kariyesi og'riqni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa odatda shaxsning kundalik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, og'izdagi yallig'lanish, ba'zan bosh og'rig'i, isitma va og'izdan yomon hid kelishi kabi boshqa alomatlarini keltirib chiqaradi. Bu holatlar esa shaxsning ruhiy holatini yanada yomonlashtiradi, chunki odamlar, ko'pincha og'riqni yengish uchun doimiy ravishda tibbiy yordamga muhtoj bo'lishadi.

Tish kariyesining davolash usullaridagi yangiliklar

Tish kariyesini davolash sohasida so'nggi yillarda bir qator yangiliklar va texnologiyalar joriy etilgan. Xususan, stomatologiya sohasidagi yangi usullar tish kariyesining tez va samarali davolash imkoniyatlarini yaratadi. Bu usullar orasida lazer davolash, nanomateriallardan foydalanish va digital stomatologiyaning rivojlanishini qayd etish mumkin. Lazer yordamida kariyesni davolashda yuqori aniqlikda tishlarni tozalash, jarohatni minimal darajada qilish va og'riqsiz davolash imkoniyati mavjud. Bundan tashqari, lazer yordamida amalga oshiriladigan davolash, bemor uchun yanada qulayroq va xavfsizdir.

Nanomateriallar, masalan, nanokristallarga asoslangan plombalar, yangi texnologiyalar orqali kariyesli tishlarni tiklashda samarali qo'llanilmoqda. Nanomateriallar tishlarning emaliga o'xshash tuzilishga ega va ularning ko'p qismi tishning tabiiy strukturasi mos keladi, shuning uchun ular tishning tuzilishini saqlab qolishga yordam beradi. Shu bilan birga, digital stomatologiya yordamida, masalan, 3D printerlar yordamida, tishlarni tiklashda aniqroq va tezkor jarayonlar amalga oshirilishi mumkin.

Bundan tashqari, kariyesning erta bosqichlarini davolashda yangi preparatlar, masalan, emalni qayta tiklash vositalari ishlab chiqilmoqda. Ushbu vositalar, emalning o'zini tiklash jarayonini rag'batlantiradi va kariyesni rivojlanishining oldini olishga yordam beradi.

Kariyesning ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri

Tish kariyesi nafaqat shaxsiy salomatlikka ta'sir qiluvchi omil, balki ijtimoiy va iqtisodiy nuqtai nazardan ham katta ahamiyatga ega. Kariyesli tishlar, bir tomondan, insonning kundalik faoliyatiga va ijtimoiy aloqalariga salbiy ta'sir ko'rsatsa, ikkinchi tomondan, bu kasallik stomatologik xizmatlarga talabni oshiradi. Davolanish uchun sarflanadigan mablag'lar va vaqt, bu kasallikning iqtisodiy ta'sirini yanada kuchaytiradi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti statistikalari ko'ra, tish kariyesi, o'zining keng tarqalganligi sababli, global sog'liqni saqlash tizimi uchun katta xarajatlarni yuzaga keltiradi. Tish kariyesining davolanishi uchun sarflanadigan mablag'lar ko'plab mamlakatlarda yuqumli kasalliklar yoki boshqa jiddiy kasalliklar bilan solishtirganda yuqori bo'lishi mumkin. Shuning uchun, kariyesni oldini olish va erta davolash usullarini joriy etish sog'liqni saqlash tizimiga zarur bo'lgan xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, tish kariyesi ish joylaridagi mehnat samaradorligiga ham ta'sir qiladi. Agar kariyes og'riqlari yoki infeksiyalari bilan bog'liq bo'lsa, odamlarning ishga borishlari yoki ish faoliyatini davom ettirishlari qiyinlashadi. Bu holat, ijtimoiy-sog'liqni saqlash tizimiga bo'lgan qo'shimcha yukni oshiradi.

XULOSA

Tish kariyesi og'iz salomatligi uchun jiddiy tahdid soladi, ammo uni oldini olish va davolashning samarali usullari mavjud. Muntazam stomatologik tekshiruvlar, og'iz gigienasiga rioya qilish va to'g'ri ovqatlanish kariyesning rivojlanishini oldini olishda eng

samarali vositalardir. Tish kariyesi rivojlanganda esa zamonaviy stomatologik usullar yordamida uni davolash mumkin. Shuningdek, tish kariyesining oldini olish va davolash bo'yicha yangi texnologiyalarni o'rganish, stomatologiyaning kelajakdagi rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aliyev, A., & Karimov, F. (2022). *Tish kariyesi va uning davolash usullari*. Toshkent: O'zbekiston Stomatologiya Akademiyasi.
2. Tashkent Stomatology Research Institute. (2021). *Tish kariyesi va uning profilaktikasi*. Toshkent: Tashkent Medical Publishing.
3. Kholmatov, M., & Juraev, S. (2023). *Kariesning diagnostikasi va davolashning innovatsion usullari*. Tashkent: Ilm-Fan Nashriyoti.
4. Johnson, S., & Smith, R. (2019). *The prevention and treatment of dental caries: A comprehensive guide*. Oxford: Oxford University Press.